

ІНФІНІТИВ У ДАВНІХ ГЕРМАНСЬКИХ МОВАХ

Долгополова Л.А.,

Київський національний лінгвістичний університет

У статті розглядаються морфосинтаксичні та функціональні особливості інфінітивних форм у давніх германських мовах; виявляються спільні й специфічні риси досліджуваного мовного явища в окремих германських мовах; уточнюється періодизація давніх германських мов.

Ключові слова: давні германські мови, інфінітив, інфінітивні форми, періодизація.

Сучасний етап розвитку граматичних студій характеризується посиленням інтересу до проблем, пов'язаних із природою граматичних явищ у синхронному й діахронному аспектах. Пріоритет надається аналізу еволюційних змін і закономірностей розвитку граматичної системи, установленню формальних, семантичних і функціональних характеристик граматичних одиниць і пошуку граматичних універсалій, що дозволяє вийти на якісно вищий рівень узагальнень для пояснення процесів, які відбуваються у різних мовах.

Актуальність дослідження. У розвитку граматичної теорії є питання, що потребують нового погляду на відомі речі, пов'язані з визначенням лексико-граматичного статусу синкретичних одиниць, які викликають певні труднощі при їх ідентифікації. Саме історичний погляд на структурно-семантичні та функціональні характеристики інфінітива дозволяє встановити природу цієї граматичної форми і простежити її перехід від іменної до дієслівної системи, в ході якого інфінітив набуває суттєвих граматичних ознак дієслова і поширює їх.

Мета роботи полягає у виявленні і типологізації морфосинтаксичних ознак інфінітива у давніх германських мовах, що передбачає розв'язання таких *завдань*: уточнити періодизацію давніх германських мов; виявити основні форми інфінітива в окремих мовах і встановити загальні та специфічні ознаки інфінітива у різних мовах в епоху існування давніх германських мов.

Походження інфінітива привернуло пильну увагу лінгвістів у другій половині минулого століття й активно розроблялося в теоретичному плані такими відомими вітчизняними й зарубіжними лінгвістами, як М.М. Гухман, В.М. Жирмунський, Е.А. Макаєв, В.М. Ярцева, Т.В. Гамкрелідзе, В.В. Іванов, Ю.О. Жлуктенко, Т.А. Яворська, В.В. Левицький, В.Г. Таранець, П. Аалто, Д. Дистерхефт, В. Георгієв, І.А. Перельмутер та ін. Інтерес дослідників концентрується навколо питань щодо джерел і шляхів виникнення інфінітивних форм, а також історичного аспекту типологічних рис інфінітива. Однак ці питання, як і проблема лінгвістичної хронології становлення і подальшого розвитку інфінітива, досі залишаються не вирішеними у повному обсязі. Дискусійними є також поняття «германські мови» і хронологічні межі кожної з них, а також періодизації німецької мови в її динаміці.

Термін «германська мова» виступає в сучасному мовознавстві у двох значеннях: 1) як одна із сучасних германських мов і 2) як мова періоду становлення германських мов. У другому значенні використовуються також поняття «прагерманська (протогерманська) мова» (Urgermanisch, Protogetmanisch) і «спільногерманська мова» (Gemeingermanisch).

Е. Прокош зауважує, що останні два терміни — це різні лінгвістичні поняття і пропонує своє тлумачення: «Urgermanisch» (прагерманська) стосується германської мови того періоду, коли поділ на діалекти ще був нечітким; «Gemeingermanisch» (спільногерманська) має відношення до тих мовних процесів, які відбувалися у всіх германських мовах незалежно один від одного [7, 15]. Схоже тлумачення цих розбіжностей знаходимо також у Г. Хірта, Ф. Клуге, В. Штрайтберга. Але ці лінгвісти виступають проти виділення прагерманської мови: «догерманський і протогерманський період складається із самих лише гіпотез» [14, VII].

Відомий німецький лінгвіст та історик А. Бах пропонує розглядати обидва терміни — «прагерманський» і «спільногерманський» — як синоніми, оскільки вони, на його думку, означають період остаточного відокремлення «догерманського» діалекту індоевропейської мови. Водночас він виділяє два етапи розвитку германської мови, але використовує для цього інші терміни: «догерманський діалект» і «пра- або спільногерманська мова». При цьому він звертає увагу на той факт, що «спільногерманський» — це термін, «який можна застосовувати тільки з певними застереженнями, оскільки германці, які заселили у той період багато земель, повинні були відповідно до територіального членування суттєво відрізнитися одні від одних культурою і мовою» [1, 32].

На думку А.Е. Макаєва, розмежування термінів «прагерманська» і «спільногерманська» (мова) витікає із спроби розглядати проблему не у вертикальному (хронологічному), а у горизонтальному (географічному) ракурсі: «спільногерманський (період) визначається відносно протогерманського як такий, що характеризує всі германські діалекти» [6, 109].

У сучасних історико-лінгвістичних студіях замість терміна «спільногерманська» (мова) пропонується виділяти два мовно-історичних періоди — «ранньогерманський» і «пізньогерманський» [4; 5].

На думку Ю.В. Жлуктенка й Т.А. Яворської, процес відокремлення спільногерманської мови від індоєвропейської охоплює два етапи:

- *ранньогерманський* — від епохи поступового відокремлення від західного індоєвропейського ареалу до стабілізації спільногерманської мови як окремої системи. У цей час у ній зберігається ще багато ознак, властивих індоєвропейській мові-основі;

- *пізньогерманський* — від стабілізації спільногерманської мови до її розпаду на окремі групи германських діалектів.

Діалектні відмінності ранньогерманського періоду в пізньогерманський період поглиблюються і спричиняють виразне розчленування германського мовного масиву [4, 33–34].

В.В. Левицький слідом за В. Келлером наводить приблизну хронологію цих етапів: ранньогерманський — до 500 р. до н.е. і пізньогерманський — 500 р. до н.е. — початок н.е., а також прагерманський — до 1500–1000 рр. до н.е. [5, 36–37].

Свого часу деякі вітчизняні лінгвісти уникали вживання обох неоднозначних термінів. В.М. Жирмунський користувався назвою «германська мова-основа», тому що ця мова функціонувала на дуже давньому етапі розвитку, не залишивши свідчень у писемних пам'ятках, тобто належить до періоду початкової мовної єдності, який позначається терміном «мова-основа» [3, 30].

Визначення своїх часових меж потребує також хронологія становлення і розвитку германських мов. Це питання, як і питання про прабатьківщину германців, є предметом багатьох дискусій і пропонує дві протилежні концепції стосовно історичної батьківщини германців. Перша з них лежить в основі роботи відомого історика Тацита «Germania, II». Згідно з нею прабатьківщиною германців є південь Скандинавського півострова, де германська народність сформувалась із індоєвропейських племен [1; 4 та ін.]. Той факт, що германців треба визнати нащадками індоєвропейців із більшим правом, ніж представників інших народів, спричинив свого часу підміну терміна «*індоєвропейський*» назвою «*індогерманський*», що викликало різке його неприйняття з боку радянських лінгвістів як «історично невинуватого і надзвичайно характерне для національного шовінізму німецької буржуазної науки» [3, 28].

Прихильники другої концепції, як, наприклад, відомий німецький історик Ф. Дан, схиляються до думки про те, що германці прибули з Азії до Європи в числі останніх — між 700 і 800-ми роками до н.е. Назву «германці» вони отримали від галів, а ті, у свою чергу, перейняли її від кельтів, де вона означає «сусіди» [13, 23].

Немає також вірогідної гіпотези про час, коли германська мова виділилася з індоєвропейської прамови. Припускають, що розпад індоєвропейської єдності почався приблизно у III тисячолітті до н.е., оскільки у II тисячолітті до н.е. вже існували такі індоєвропейські мови, як гінді, грецька, хетська [15, 33].

Становлення прагерманської мови, за даними лінгвістів (А. Бах, В. Шмідт), відбувалося найпізніше у середині I тисячоліття до н.е. Саме в цей період сталися зміни, які були «дуже суттєвими для відмежування германської прамови від прамови індоєвропейської» [1, 32]. До таких змін відносять *перший*, або *германський*, *пересув приголосних*, *втрату вільного індоєвропейського наголосу* (А. Бах), *модифікацію системи звуків і флексій* (В. Шмідт). На користь того факту, що на час початку нашої ери германці сприймалися у мовному плані як єдиний народ, свідчить «Германія» Тацита [там само].

Формування окремих германських мов, на думку В. Шмідта, закінчилося до початку III століття н.е. [15, 44]. Підтвердження цієї дати знаходимо і в А. Баха: «На III століття н.е. мовні відмінності між окремими великими групами германців стали настільки значними і глибокими, що, починаючи з цього періоду, не можна говорити про «спільногерманську мову», а доводиться розглядати «окремі германські мови»» [1, 53]. Припускаємо, що дата — III століття до н.е., про яку твердять німецькі вчені, пов'язана з добою *Великого переселення народів*, яке насамперед спричинило територіальне розмежування германських племен.

Оскільки розвиток писемності стародавніх германців відноситься до пізнішого періоду, що відзначається нерівномірністю процесів у різних мовах, то для потреб дослідження необхідно взяти до уваги момент появи перших писемних пам'яток — VIII–X ст. н.е. Цей часовий проміжок варто включити до запропонованої вітчизняними лінгвістами Ю.В. Жлуктенком і Т.А. Яворською періодизації.

Мовні явища цієї епохи виявляють багато збігів, здатних уможливити встановлення вихідної моделі інфінітива германських мов, а також спільних і специфічних тенденцій його розвитку.

Отже, періодизація, яку ми пропонуємо, охоплює такі етапи розвитку германської мови:

- **Прагерманська мова** (германська мова-основа, ранньогерманська мова) — до середини I тисячоліття до н.е.;

- **Спільногерманська мова** (пізньогерманська мова) — друга половина I тисячоліття до н.е. — початок III століття н.е.;

- **Давньогерманські мови** — III—VIII—X ст.

Розглянемо характерні ознаки формування інфінітива у кожний окремий період розвитку германської мови.

Пра- або спільногерманська мова на противагу індоєвропейській не належить до мов, дослідження яких можливе лише на основі наукових гіпотез і реконструкцій. Ми її знаємо (хоч і неповно) із доступних нам літературних джерел відповідного періоду; насамперед — це зафіксовані в пам'ятках германські топоніми й антропоніми. Що ж до граматичних форм і конструкцій, то вони у своїй більшості реконструюються на основі давніх індоєвропейських мов.

Оскільки формування інфінітива припадає на кінець розпаду індоєвропейської мовної єдності, ми можемо стверджувати, що для цього періоду характерна тенденція до виокремлення іменника у давальному відмінку шляхом його транспозиції. Поява цієї форми стала підґрунтям інфінітивних форм. Для германських мов таким іменником виявився віддієслівний іменник із суфіксом *-no-* [8, 270].

Для детальної реконструкції вихідної моделі інфінітива германських мов велике значення мають писемні джерела. Першими писемними пам'ятками прийнято вважати біблейські тексти, створені готською мовою. Хоч давнішими від них є рунічні написи III століття, однак вони не можуть розглядатися. По-перше, значна частина рунічних написів на сьогодні залишається нерозшифрованою. По-друге, більшість із них містить лише одне слово (найчастіше — власне ім'я), а відомі нам більші повідомлення-речення не містять жодного випадку фіксації інфінітивної форми.

Отже, до аналізу необхідно залучити пам'ятки готської писемності, а також відомі нам тексти, які відносяться до початку формування окремих германських мов. Цей період охоплює часовий проміжок від V до VIII століття.

Детальний аналіз інфінітивних форм цього періоду знаходимо у колективній праці «Сравнительная грамматика германских языков» (том IV, «Морфология») відомих вітчизняних лінгвістів М.М. Гухман, В.М. Жирмунського, Е.А. Макаєва та В.М. Ярцевої [8]. За результатами їхніх досліджень систему іменних форм дієслова складають один інфінітив і два види дієприкметників, які різняться як за походженням, так і за лексико-граматичними ознаками. Інфінітиву давньогерманських мов притаманні такі ознаки:

- наявність опозиції відмінювана / невідмінювана форма;
- неоднаковість кількості форм і ступеня їхньої підпорядкованості системі граматичних категорій дієслова у різних мовах;
- відсутність категорії стану і часу [8, 270—271].

На підставі результатів аналізу автори дослідження доходять висновку, що «статус германського інфінітива на *-no-* у дієслівній системі не являє собою якоїсь інновації; він однотипний зі станом цієї категорії у більшості давніх індоєвропейських мов» [8, 272].

Порівняймо морфологічні ознаки інфінітива різних германських мов за таблицею, запропонованою свого часу Е. Прокошем [7, 217].

Таблиця 1

ТАБЛИЦЯ ФОРМ ІНФІНТИВА ГЕРМАНСЬКИХ МОВ

Гот.	bairan	Nasjan	salbōn	haban	fullnan
Д. сканд.	bera	Nelja	kalla	segja	Valkna
Д. англ.	beran	Nerian	sealfian	secg(e)n	
Д. сакс.	beran	Nerian	makon	seggian	
Двн.	beran	Nerien	salbōn	sagēn	

Спільні ознаки усіх форм виявляються у тотожності кінцевої морфеми *-an*, що свідчить про ідентичність способу формування інфінітива.

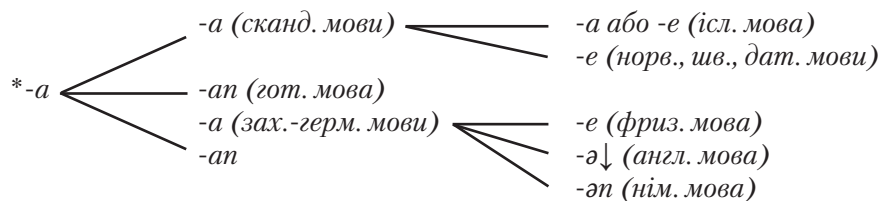
Відмінності між формами мають *зовнішній* і *внутрішній* характер: зовнішні — стосуються розбіжності форм між мовами, внутрішні — між формами дієслова в одній мові.

Опозицію зовнішніх відмінностей складають кінцеві афікси *-a/-an*. Форму з *-a* демонструє інфінітив давньоскандинавської мови, де кінцеве *-n* у ненаголошеній позиції складу, до якого він входить, випало ще в дописемний період [10, 9].

Існує два підходи до тлумачення появи *-a* у фінальній позиції. М.І. Стеблін-Каменський відзначає, що відсутність редукції ненаголошених голосних у таких мовах, як, наприклад, ісландська, веде до втрати кінцевого *-n*: **takan* — **taka* [9, 125].

Натомість В.Г. Таранець і О.А. Мартинюк на основі аналізу розвитку фонетичної структури слів германських мов, здійсненого в рамках енергетичної теорії мовлення, роблять висновок про те, що у формі інфінітива цих мов відбувається часткове артикуляційне ослаблення кінцевого *-a*. Цей факт підпадає під дію «принципу компенсації при перерозподілі артикуляційної енергії у слові в його розвитку, посиленню енергії закономірно відповідає ослаблення її в ненаголошеній кінцевій частині слова» [10, 11].

На думку цих авторів, у прагерманській мові в кінці форми інфінітива виступав назалізований голосний **-a*, який розвивався в германських мовах різними шляхами: «поступове ослаблення в кінці слова привело в одних мовах до утворення «чистого» голосного [a], а в інших — до розщеплення **-a* на *a + n*» (10, 12), що схематично відображено авторами так:

Друга точка зору видається більш переконливою через те, що відповідає «закону кінця», який передбачає поступове послаблення кінцевих ненаголошених, що підтверджують приклади запозичень із германської мови до фінської, які зберігають архаїчну форму [там само].

В англійській мові спочатку також спостерігається редукція голосного і поява редукованого [ə], а згодом — утрата голосного [n]. Подібні факти характерні і для окремих діалектів сучасної німецької мови.

До зовнішніх відмінностей належить також різна огласовка кінцевої морфеми одного і того самого інфінітива в різних мовах, напр.: д. сканд. — *segja*, д. англ. — *secg(e)n*, д. сакс. — *seggian*, д. н. — *sagēn*. Ця варіативність виникає внаслідок певних фонетичних процесів, які торкнулися всіх германських мов.

Внутрішні розбіжності формальних ознак інфінітива стосуються також кінцевої морфеми. У межах однієї мови відбувається варіювання голосного, напр.: д. англ.: *beran* — *nerian*; гот.: *bairan* — *salbōn* та ін. Ці відмінності мають морфологічну природу і пов'язані з належністю до певного класу дієслів.

Структурна нетотожність інфінітива давньогерманських мов виявляється не тільки у варіантності кінцевої морфеми. Так, опозиція *відмінювана/невідмінювана форма інфінітива* реалізується не в усіх германських мовах. Крім того, існує різниця в кількості відмінюваних форм та особливостях їх уживання. Порівняємо форми інфінітива, представленого різними германськими мовами, у межах одного й того самого тексту: «Що легше сказати: “даруються всі твої гріхи” або сказати: “вставай і ходи”?» (Матф. 9:5).

Гот.: *hvaþar ist raihtis azetizo qīþan: aþletanda þus frawaurhteis, þau qīþan: urreis jah gagg?*

Д. сканд.: *huārt er auþveldara at sergia: pēr ero þīnar synder fyrergefnar eþa at sergia: statt upp ok gakk?*

Уссекська: *Hwāt is ēaplicere tō cweþenna, þē bēoþ forgyfene þīne synna, oþþe tō cweþanne, Arīs and gā?*

Східно-франкська: *Uuedar ist odira, zi quedanne: sint thir furlazano sunta, edo zi quedanne: arstant inti gang?*

Баварська: *Huuedar ist gazelira za quhedanne, forlaazseno dhir uuerdant dhīno suntea, odo za quhedanne, arstant enti ganc?* [7, 322–324].

Невідмінювана форма інфінітива використовувалась у готській (*qīþan*) і давньоскандинавській мовах (*at sergia*); в інших мовах інфінітив виступає у давальному відмінку: уес. — *to sweþenna*, схід. франк. — *zi quedanne*, бав. — *za quhedanne*. Відомо, що саме уессекський діалект є основою давньоанглійської, а східнофранкський і баварський — давньовірхньонімецької мов.

Оскільки давньоанглійська і давньовірхньонімецька мови належать до західногерманської групи мов, то стає очевидним, що в час виникнення писемності західногерманська група зберігає більш архаїчні форми інфінітива, тоді як системи інфінітива давньоскандинавської та готської мов, де також відсутня відмінювана форма [12, 98], була більш розвинутою.

На користь цього факту свідчить також наявність у західногерманських мовах більш архаїчної форми інфінітива в родовому відмінку: д. англ. — *berennes*, д. сакс. — *berannias*, днв. — *berennes*; а у давньовірхньонімецькій мові — форм орудного й давального відмінків множини інфінітива. Водночас у давньоскандинавській мові функціонувала складна форма зі значенням майбутнього часу — *інфінітив претерит* — утворена за участю модальних дієслів *skyldo*, *mondo*, *vildo*:

(vi) *hann kuazk (=kuap-sik) koma mondo*

«Він сказав, що він збирається прийти, він прийде» [7, 217].

Така аналітична форма має дієслівні ознаки і характеризує інфінітив як частину граматичної системи дієслова.

До спільногерманських ознак треба віднести наявність певних засобів для формування відмінюваних форм і прийменника-форманта при давальному інфінітиві.

Формування відмінюваної форми у германських мовах характеризується уніфікованістю: індоєвропейський суфікс *-no-* поширюється суфіксом *-j-*, що завершується утворенням єдиного суфікса *-nja-*. При цьому відбувається подовження *-n-*, що на письмі передається подвоєнням цієї літери [4, 117].

Давальний відмінок інфінітива обов'язково супроводжується прийменником *to / zi / za*: уес. — *to sweþenna*, схід. франк. — *zi quedanne*, бав. — *za quhedanne*. У давньоскандинавській мові прийменник характерний для невідмінюваної форми: *at sergia*.

Порівняємо морфологічні особливості інфінітива германських мов, відображені нами в *табл. 2*.

Таблиця 2

ТАБЛИЦЯ ФОРМ ІНФІНІТИВА У ДАВНІХ ГЕРМАНСЬКИХ МОВАХ

Мови Форми інфінітива	Західногерманські		Східногерманські	Скандинавські
	д. англ.	днв.		
невідмінюваний інфінітив	+	+	+	+ (з <i>at</i>)
відмінювана форма	родовий давальний (із <i>to</i>)	родовий давальний (із <i>zi / za</i>) орудний давальний (множина)	відсутня	відсутня
аналітична форма	відсутня	відсутня	відсутня	претерит інфінітив

Очевидно, що найбільш архаїчна система інфінітива представлена у давньовірхньонімецькій мові, де збереглася розвинута іменна парадигма. Інфінітив у давньоскандинавських мовах був на більш високому ступені розвитку: у ньому відсутні іменні категорії і наявні перші ознаки інтеграції до дієслівної системи (аналітична форма).

Порівняно з індоєвропейською мовою в інфінітиві германських мов виявляється більш чіткий взаємозв'язок форми і функції. Так, давальний інфінітив переважно виконує функцію *обставини мети*: д. англ. — *paet treo waes god to etanne*, букв.: «те дерево було добрим на їжу (їстівне)» [4, 117] або *атрибута іменника*. Водночас у готській мові цю функцію виконує невідмінювана форма, порівняймо:

Гот: *Abban ei witeiþ þatei waldufni habaiþ sa sunus mans ana airþai afletan frawaurhtins.*

Д.-сакс.: *ik geuuald hebbiu sudea te fargebanne endi ðc seocan man te geheleanne.*

Уссекська: *pæt ge soplice witon pæt mannes sunu tō forgyfanne.*

Східнофранкськ.: *Zi thiū thaz ir uuizit thaz mannes sun habet giuualt in erdu zi furlazenne sunta.*

Баварська: *Daz ira uh uuizit dhaz mannes sunu habet gauualt in erdhu za forlaazsanne suntea.*

«...Щоб ви знали, що Син Людський має владу на землі прощати гріхи ...» (*Матф. 9:6*) [*Цум. за: 7, 322–324*].

Невідмінювана форма функціонує як частина складного дієслівного предиката, де модальне дієслово виступає у фінитній формі:

д.-сакс. — *that scolda thana uuīh Godes Zacharias bisehan* [7, 325].

«І у порядку черги він мусив служити Богові».

д. ісл. (д. сканд.) — *at menn scyllde sva coma til allpinges* [2, 128].

«що народ має зібратися на альтинг».

Місцеположення інфінітива відносно фінитної форми має нестабільний характер. Якщо у першому випадку інфінітив займає фінальну позицію, то у другому — його позиція майже контактна. Питання формування рамкової структури давньогерманського речення висвітлено в монографії І.Р. Бунятової. За її спостереженнями, структура давньогерманського речення демонструє відносну свободу в розміщенні дієслів і відсутність усталеної традиції в розміщенні другої частини складного предиката [2, 264–280].

Подальший розвиток інфінітива та інфінітних форм у германських мовах має як спільні, так і відмінні ознаки, серед них:

- фонетичне послаблення ненаголошених кінцевих голосних із можливою втратою кінцевого *-n*;
- зникнення окремих складників системи інфінітива (відмінювані форми);
- поява нових елементів системи (герундій в англійській мові, супін у скандинавських мовах та ін.) [11, 142].

Сукупність перетворень у системі інфінітних форм спричиняє перерозподіл відношень між її членами, виникнення нових морфологічних ознак і розширення синтаксичних функцій. Система інфінітива давньогерманських мов перебуває у процесі інтегрування до дієслівної парадигми, зберігаючи водночас архаїчні іменні ознаки (відмінювання).

Висновки. Виникнення інфінітива німецької мови відбувається у спільногерманський період: інфінітив германських мов демонструє тотожність вихідної форми, якою виявився віддієслівний іменник із суфіксом *-no-*, входження до парадигми відмінювання, розширення функціонування. Інфінітив у давньогерманських мовах на початок появи перших писемних пам'яток характеризується неоднорідністю розвитку. Найбільш розвинутою є система інфінітива давньоскандинавських мов, яка на той час втратила відмінкові форми і розвивалася шляхом інтеграції нових аналітичних форм. Інфінітивна система давньверхньонімецької мови демонструє найбільш архаїчні ознаки з-поміж інших германських мов.

Тенденціями розвитку системи інфінітива є послаблення кінцевої морфеми (в окремих мовах — до цілковитого її зникнення), втрата відмінкових форм і виокремлення інших інфінітних форм (герундія, супіна). У німецькій мові спостерігається реалізація лише однієї тенденції — до втрати відмінкових форм. Іменні форми (герундій, супін) — відсутні, кінцева морфема зберігається і набуває повної уніфікації.

Перспективи подальшого дослідження полягають у встановленні семантичних ознак окремих інфінітивних форм і специфіці еволюції інфінітива в сучасних германських мовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бах А. История немецкого языка / Адольф Бах; [пер. с нем. Н.Н. Семенюк] / ред., предисл. и прим. М.М. Гухман. — [3-е изд., стереотипное]. — М. : Едиторал УРСС, 2005. — 344 с.
2. Бунятова І. Еволюція гіпотаксису в германських мовах (IV–XIII ст.): [монографія] / Ізабелла Бунятова. — К. : Вид. центр КНЛУ, 2003. — 327 с.
3. Жирмунский В.М. История немецкого языка / В.М. Жирмунский. — М. : Высш. школа, 1965. — 408 с.
4. Жлуктенко Ю.О. Вступ до германського мовознавства / Ю.О. Жлуктенко, Т.А. Яворська. — К. : Вища школа, 1986. — 232 с.
5. Левицький В.В. Основи германістики / В.В. Левицький. — Вінниця: НОВА КНИГА, 2006. — 528 с.
6. Макаев Э.А. Общая теория сравнительного языкознания / Э.А. Макаев [отв. ред. В.Н. Ярцева] / предисл. К.Г. Красухина. — [2-е изд.]. — М. : Едиториал УРСС, 2004. — 224 с.

7. Прокош Э. Сравнительная грамматика германских языков / Э. Прокош; [пер. с англ. Т.Н. Сергеевой] / под ред. В.А. Звегинцева. — М. : Изд-во иностр. лит-ры, 1954. — 379 с.
8. Сравнительная грамматика германских языков: в 5-и т. — М. : Наука, 1966. — Т. IV. Морфология. — 496 с.
9. Стеблин-Каменский М.И. История скандинавских языков / М.И. Стеблин-Каменский. — М.; Л. : Наука, 1953. — 340 с.
10. Таранець В.Г. Про походження інфінітива у германських мовах / В.Г. Таранець, О.А. Мартинюк, В.В. Нечепуренко // Іноземна філологія. — Вип. 92. — Л. : Вища школа, 1988 — С. 9—13.
11. Ярцева В.Н. Именные формы глагола / В.Н. Ярцева // Историко-типологическая морфология германских языков. — М. : Наука, 1978. — С. 92—142.
12. Braune W. Althochdeutsche Grammatik / W. Braune. — Halle (Saale): Max Niemeyer Verlag, 1955. — 425 S.
13. Dahn F. Die Goten / Felix Dahn. — Berlin : Baumgdrtel, 1899. [Reprint: Essen, Emil Vollmer Verl.], 1997. — 504 S.
14. Kluge Fr. Urgermanisch. Vorgeschichte der altgermanischen Dialekte / Fr. Kluge. — Halle: Max Niemeyer, 1926. — 155 S.
15. Schmidt W. Geschichte der deutschen Sprache. Mit Texten und Übersetzungshilfen / Wilhelm Schmidt; [2. Aufl.]. — Berlin: Volk und Wissen Volkseigener Verlag, 1970. — 428 S.

В статье рассматриваются морфосинтаксические и функциональные особенности инфинитивных форм в древних германских языках; выявляются общие и специфические черты данного языкового явления в отдельных германских языках; вносятся уточнения в периодизацию древних германских языков.

Ключевые слова: древние германские языки, инфинитив, инфинитивные формы, периодизация.

The article studies grammatical and functional peculiarities of infinite forms in Old Germanic languages. The author discusses their common and specific features in some Germanic languages and contributes to established periodization of Old Germanic languages.

Key words: Old Germanic, infinitive, infinitive forms, periodization.

УДК 811.111'04:81'367.322"11/16"

ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ПИТАЛЬНИХ ВИСЛОВЛЕНЬ ЯК ДИРЕКТИВНИХ МОВЛЕННЕВИХ АКТІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ XII—XVII СТ.

Калитюк А.П.,

Київський університет імені Бориса Грінченка

У статті розглядаються транспозиційні можливості питальних висловлень щодо реалізації директивних мовленнєвих актів в англійській мові XII—XVII ст., окреслено їх реквестивний прагмасемантичний відтінок (прохання, виклик, заклик). Встановлені й описані лексико-граматичні засоби середньо- та ранньоновоанглійської мови, причетні до аранжування таких висловлень. Стаття містить змістовний ілюстративний матеріал, дібраний з різних за жанром середньо- та ранньоновоанглійських текстів.

Ключові слова: питальне висловлення, директив, мовленнєвий акт.

Визначальною рисою англійської мови є інтенсивне вживання питальних висловлень, які, у свою чергу, можуть реалізувати своє пряме прагматичне значення запитування або ж використовуватися непрямом як констативи, експресиви, метакомунікативи, директиви, менасиви. Попри постійну увагу науковців до прагматично транспонованих висловлень, невирішеними все ще залишаються проблеми, пов'язані, наприклад, із їх історичним розвитком. Відтак **актуальним** є діахронічне вивчення прагматично транспонованих питальних висловлень (**об'єкт дослідження**), що реалізують реквестивний прагмасемантичний відтінок директивності (**предмет дослідження**).

Матеріал для дослідження був дібраний із різних за жанром середньо- та ранньоновоанглійських текстів (108 позицій). У досліджуваних текстах впадає у вічі постійна наявність непрямих директивних мовленнєвих актів (МА) (у середньому — 10,5 %). Втім у різні періоди їхня питома вага різна. Так, найчастотнішими транспоновані директиви (4,88 %) є в текстах XII — першої половини XIII ст. та в текстах